

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

FŐSZERKESZTŐ: DR. KUN BÉLA. FELELŐS SZERKESZTŐ: DR. ERDŐS KÁROLY.

Megjelenik
minden héten egyszer
szombaton, egy íven.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: DEBRECZEN, KOLLÉGIUM
Ide kell küldeni a lap szellemi és anyagi ügyeire vonatkozó
minden közleményt, előfizetést, reklamációt és hirdetési díjat.

Előfizetési ár
egész évre 10 arany korona
félévre . . . 5 arany korona
Egyes szám ára 25 arany fillér

Egyesült erővel.

A Kálvineum és a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság javára együttesen rendezett debreceni előadások alkalomszerűvé teszik a mi sokszor, és mindig eredménytelenül tárgyalt kedves témáinknak, az erők egyesítésének a szóbahozatalát.

Ma még előtte vagyunk a debreceni protestáns napoknak és így bizonyosságot az eredmény tekintetében nem tudhatunk. Ám azért azt látatlanból is megállapíthatjuk, hogy a siker úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben több lesz kétszerakkoránál, mint amennyit a két cél érdekében külön rendezett két ünnepélyvel elérhetett volna érn.

Más ügyeinkben is minden téren is ugyanezt fognók tapasztalni, ha mernénk kísérletet tenni. Csakhogy minékünk — ez a turáni átok — mindig kellemesebbnek látszik a külön úton járás. Még az egyházi adminisztrációnk egységes vezetésének irányítására hivatott konvent kebelében is mindig arra vagyunk tekintettel minden egyes bizottság megalakításánál, hogy mindenben minden kerület lehetőleg arányosan képviselve legyen. Mintha bizony az ügyek intézésében nem a szakértelmet, hanem a kerületi hovatartozást kellene irányadónak tekinteni s mintha nem fordulhatna sohasem elő, hogy például igazgatási kérdésekben az egyik, tanügyi kérdésekben a másik, lelkipozozás kérdéseiben a harmadik kerületben volnának kiválóképpen alkalmas egyének találhatók.

Ha egy-egy nagyjelentőségű kérdésben — többnyire nem a magunk elhatározása, hanem az események kényszere — egyesülésre visz is bennünket, a partikulárizmusból folyó bizalmatlanság olyankor is felesleges nehézségeket, vagy épen akadályokat gördít munkánk elé. A múlt évben például jogakadémiáink tarthatatlan helyzete rákényszerített arra, hogy az egyedül fenntarthatónak mutató kecskeméti jogakadémiát országos jogakadémiává nyilvánítsuk, de arra nézve nem volt erőnk, hogy a szükséges anyagi eszközöket egyházunk minden részéből biztosítsuk s így nagyon könnyen megtörténhetné, hogy a szép elhatározás nem tud komoly realitássá formátódn. Ugyancsak az események kényszere rávitt bennünket a tankönyvek egységes

kiadására, de a partikuláris érdekek biztosítása ebben a tekintetben is nehézkességet és felesleges erőfeszítést von maga után.

Azonban nemcsak az egyházkerületek közt, hanem még az egyes egyházkerületeken belül is tapasztalhatjuk a széthúzó törekvések érvényesülését. A szabadságot szeretjük az egység hiányában látni s nem egyszer előfordul, hogy a közös érdekek létrejött megállapodásokat külön akciókkal igyekezünk gyöngíteni. Most is hallom például, hogy a tűzbiztosítás ügyében létrejött szerződéssel szemben, mely az egyházkerületünk egyes intézményei számára jelentékeny anyagi támogatást nyújtó központi pénztár gyarapítására alkalmas, egyes vidékeken komoly agitáció folyik s az egyesek számára esetleg megtakarítható fillérekért veszélyeztetik a közösnek jutó bizonyos ezer koronákat.

Ide tartozik az is, hogy embereink megbecsülésében sem vagyunk kitartók és egyetértők. A magyar protestáns egyházakban s közelebbről a magyar református egyházban ma is van számos olyan kimagasló szellem, akiknek kellő megbecsülésével és tiszteletben tartásával azt a vezérlő szerepet, mellyel a magyar közmívelődés ügy terén hosszú évtizedeken át bírtunk, fenntartani képesek lehetnénk. Mi azonban jobban örülünk a mindnyájunkban feltalálható hibák felmutogatásának, embereink egymás ellen sorakoztatásának s a sok jó erőt együttes felhasználás helyett egymás elleni küzdelem és egymással szemben való védekezés meddő munkájára pazaroljuk el.

Ha a mi eleinkben olyan kevés lett volna az egymás iránti szeretet és olyan sok az egymás elleni bizalmatlanság, mint mi közöttünk, azt hiszem, Magyarország már régen Regnum Marianum volna.

Dr. Baltazár Dezső püspökünk Amerikában.

„Kinek hajója már a zúgó tengeren remélve, küzdve jár“, hogy rövid idő múlva az európai parton horgonyt vetve, visszatérjen közénk. Dr. Baltazár Dezső püspökünk február hónapra eső munkája nem volt könnyebb és kevésbé fáradal-

mas, de eredményekben és sikerekben sem volt kisebb jelentőségű, mint az előző hónapoké.

Február elsején délelőtt Youngstownban predikált, ahol Gerenday László a lelkipásztor, délután pedig Nilesben hirdette az ígét, amikor is a hazai emlékek hatása alatt megható zokogásban tört ki a gyülekezet. Másodikán délben az angol bírák és ügyvédek adtak ünnepi lakomát püspökünk tiszteletére, míg este a Commercial Club rendezett fényes vacsorát. Püspökünk mindkét helyen beszédek tartott. Ötödikén Farrel nevű bányavárosba ment, ahol Vecsey Jenő református lelkésznel volt szállva; itt hatodikán predikált a buzgó hallgatóságnak. Hetedikén délelőtt Youngstownban a zsinagógában tartott hatalmas angol beszédet, délután a magyar presbyterian templomban predikált.

Kora hajnalban érkezett meg a vonata Johnstownban, ahol aznap délelőtt végezte az istentiszteleti szolgálatot, utána bankett; délután automobilon átment Windberre (mintegy 60 km.) ahol predikált. Szolgálatát végeztével visszament Johnstownba, a tiszteletére adott vacsorára.

A ligonieri magyar árvaházban, Kalassay Sándor árvaanya szeretetreméltó vendégszerzését élvezte két napig, résztvéve az árvaház munkájában. Ez a kis intervallum kedves pihenő alkalom volt az erőgyűjtésre. Erre szükség is volt, mert a következő hét ismét zsúfolva volt sokféle teendővel.

Tizenkettedikén érkezett Pittsburgba, ahol fényes fogadtatása volt az állomáson, ahol a polgármester üdvözölte s befelé robogó autóját egy üléses autón robogó díszőrség kísérte két oldalt. Szálláson Vasváry Ödön lelkipásztornál volt. Tizenharmadikán szép anyagi sikerű banketten volt. Tizenötödikén, vasárnap végtelenül nehéz napja volt, túlterhelve szolgálattal. Délelőtt 11 órakor a pittsburgi református templomban predikált, délután 3 órakor a rankini református templomban, félőtkor a homesteadi református templomban, este fél nyolc órakor nagy angol beszédet mondott a pittsburgi orth. zsidó zsinagógában s este tíz órakor másik hatalmas angol szónoklatot a pittsburgi Progressiv Clubban. Az adományok összege mutatta, hogy megértette a hallgatóság a püspökünk magasztos misszióját. Tizenhetedikén délelőtt esketett, aznap este angol beszédet mondott a pittsburgi magyar nőegylet összejövételén, ahol jelentékeny összeg gyűlt a kollégium javára. Másnap, tizennyolcadikán testületek tisztelgését fogadta, tizenkilencedikén reggel pedig útra kelt New-York felé. Tizenkilencedikén délután keresztelt Johnstownban.

Husadikán New-Yorkban már várta a több felől érkezett adomány, köztük gróf Széchenyiné Wanderbilt Gladys 500 dolláros küldeménye. Huszonkettedikén délelőtt South Norwalk templomában predikált, délután pedig Stamfordon szolgált; az előbbi helyen Dókus Gábor lelkipásztor vendége volt. Huszonhatodikán vacsorára hívta egy előmunkás, aki e megtiszteltetés emlékére és örömeire 110 dollárt adott a püspökünk útjának sikerére.

A márciusi út sorát a philadelphiai napok nyitják meg, de erről a jövő számunkban szólunk.

Iskola

Kerekes Ferenc pedagógiai levelei.

A Kollegium vezetősége is érezte, — s ebben bizonyára része van már Kerekes előterjesztésének s a paedagogiai triumvirátusnak, — hogy nem lehet elmaradnunk a kortól. Péczely József már a Kollegium megbízásából tanulmányozta a heidelbergi és egyéb, pestalozzianus iskolát. (1815.) Kerekes jelen műve írása évében, 1817-ben pedig külön tanzékről gondoskodnak, mely csak anyagi okok miatt nyílt meg nyolc év múlva. Ettől fogva neveléstan nélkül rektoriára, praeceptorságra nem mehettek ki deákok.

Nemsokára, Szoboszlai Pap István indítványára, második neveléstanai kathedrát is állítanak fel, a tanítóképzésre tekintettel.

Még itt sem áll meg a lavina: 1838-ban a tanügyi bizottság Kerekes Ferenc, és hű fegyvertársa, Ercsey Dániel filozófiai professzor által kidolgozza az első magyar protestáns tanárképző intézet tervezetét: paedagogicum és philologicum seminariákat állítván fel. A seminarium elvégzésére a terv 3 évet szab, de megszakíthatólag. Az első évi cursus jól végzése a 3 alsóbb nemzeti iskolában való tanításra, 2 év végzése a felsőbbekre is képesít.

Deák iskolában, tehát gimnáziumban, csak azok taníthatnak, akik az egész paedagogicus cursuson kívül a philologicum seminariumban a deák és görög gyakorlatokat jól végezték. Itt is az első év csak a grammatica osztályra képesítsen, mind két év végzése után a két felsőbb grammatica osztályban lehessen tanítani; végre a humanitási osztályokban csak azok taníthatnak, akik a philologicus cursus görög gyakorlatait is jól elvégezték.

1845-ben a fegyelmi törvényeket újítják. Óriási változás, amit csak a kor emelkedett nevelési szelleme magyaráz: arról tanakodnak, hogy a tanári kar atyai érzése legyen-e tisztán a fegyelmi forum, vagy hozassék-e ezeket is egyenlően szabályozó törvény. Tehát mindkét esetben *atyáskodásról* van szó. Az első javaslat a szabadabb szellemű, az ifjúságimádó és az ifjúságtól körülrajongott Péczelytől származott, a második Vecsey Józseftől, amelyhez csatlakozott elvileg Kerekes, elmélyítvén azt egy nevezetes munkájában, melyet nyomtatásban is kiadott, ily címen: „**Atyáskodás** erkölcsi tekintetben, a tanuló ifjak körül az iskola részéről. Irta Kerekes Ferencz, a helvét-hitvallásúak debreczeni főiskolájában természet- és mértani k. r. oktató. Debreczenben, Nyomatott Tóth Endre által 1845.”

Annyira összefügg a nevelés rendszeres reformálására irányuló eszméivel, hogy nem mellőzhetjük legalább vázlatos ismertetését.

Sügeti azt, amit a mai tanterveink elhanya-

golnak: a *nevelést*. Korjellemezők szavai: „A mi iskoláink mind csak tanító, nem nevelő intézetek.

Itt a tanítók s oktatók nem élnek együtt család életet tanítványaikkal; itt nem négy-öt oktatónak van ügye negyven-ötven tanítvánnyal, hanem például főiskolánkban, egynek-egynek hetven-nyelcvannal, sőt százzal, százhuszszal is, kiket azonban minden huszonnégy órában csak két órán láthat, s akkor is csak a tanítószékből, . . . s annál fogva erkölcsileg mindegyiket fel sem ismerhetvén, erkölcsileg reájok keveset is hathat.“ *„Durva betyár es korhel* (10. l.) az ifjúság jelentékeny része. Ezeket nem lehet a régi és mostani szigorú törvények mellett fegyelmezni. Kicsapástól óvakodnak a professzorok a végsőkig, mert vele tönkretennék a könnyelmű ifjú egész pályáját, királyi rendelet szerint ugyanis kicsapott tanulót nem lehet semmi más intézetbe felvenni. Pálca, *„nem korszerű fenyték*“. Hát a carcer fegyelmező ereje? „A börtönben víg dalokat dalolnak; a börtön falait befirkálják és berajzolják ocsmányságokkal; neveiket és a napot, mikor ott mulattak, ugyanazon falakra emlékezet okáért felírják; s mikor a börtönböli kibocsáttatás után tanuló társaik között megjelennek, mintha valami hősi tettet követtek volna el, övéiktől megéltetnek.“ Szükség tehát, hogy *a romlott erkölcsű tanulók számára különös javító intézetek állítsanak fel*“. Ezzel az indítványával *első a világon* Kerekes, amit ő is tud. Nemzetünknek is, egyházunknak is elől kellene ebben járni hite szerint. Külön *„erkölcsre felügyelő testületet*“ kellene szervezni az egyháznak leghamarabb, mely a szállástól kezdve a kocsmáig stb. ellenőrizze az ifjúság életét. Megrázó sorok olvashatók itt a korabeli viszonyokról. Bizony, hamarabb kellett volna ennek javítására gondolni! De mit beszélek? Hiszen alig pár esztendeje, Karai Sándor szervező keze szüntette meg azokat az áldatlan viszonyokat, melyeknek keserves hatását még magam is megkóstoltam. De sokszor szökött könny érzékenyebb, finomabb lelkületű fiúk szemébe duhaj társaik háborgatását, gúnyját a türhetetlenségig tapasztalván. A coetusokban minden ment, csak tanulás nem. A felsőbb tanulók élete meg egyenesen főtelmes volt. Ha mégis, ilyen körülmények között is kerültek ki értékes emberek a coetusokból, annak a jó Istennek köszönhető, aki sokszor csodálatos úton vezeti az embereket rendeltetésük felé. De gondoljunk csak a felső éveken hirtelen letört ifjakra! Tagadhatatlan, a régi „coetus illustrissimus“-nak sok értéke, poézise volt. Hiszem és vallom, és kis körömben cselekszem is, hogy ezeket az értékeket meg kell menteni. De utóbb lefoszlottak ezek, s maradt az ijjesztő váz. A coetus megtette a maga nagy hivatását hajdan; most már mehet, nincs rajta mit sajnálnunk. Értékeit részben átvették az Önképzőkörök és más ifjú-ági egyesületek. Az internatusnak csak egy feladata lehet: nemes, emelkedett, mindamellert családias keretet nyújtson a kötelességteljesítő deákélethez. Nyugodtabbak legyenek a szülék, mintha akár otthon volnának gyermekeik,

Ugyan ezt a célt szolgálja Kerekes *harmadik* javaslata: *pénzt nem szabad a deáknak magánól tartani*, hanem a szülék küldjék „az oktatói kar által e végre kinevezett esküdt deák kezébe, ki azt, fáradságáért 4 procent levonással“ kezelni fogja. Szomorú adatokat hoz fel a korabeli ifjúság erkölcsére itt is: „Most legközelebb is. . . egy éjjel 12 és 1 óra között a piacon egy egész sor éjjeli lámpások összetörése, és egy egész sor ház ablakainak, a bent csendesen aluvó lakosok nagy megremülése történt beverése onnan eredt, hogy egy éretlen ifjú . . . 15 wftig (váltó forintig) vendégelte egy koresmában a nála summásan lévő költő-pénzből némely magához hasonló éretlen tanuló társát, kik aztán egyik-koresmából a másikba mentőkben követték el az említett botrányokat“.

Érdekes aztán még megemlíteni az ötödik atyáskodási javaslatát: „alapítana (a Consistorium) iskolánkban olyan intézeteket, melyekben a tanuló ifjúság az észfeszítő komoly tudományok leckeóráit észpihentető, és inkább a testet, és a külső érzékeket gyakorló s ügyesítő hasznos foglalatosságokkal válthatná fel, millyenek a *rajzolás, festés, muzsika, éneklés és testgyakorlás*“. Ime, leveleiben megpendített elveit mennyire szőnyegen tartja. Sőt annyira ment gondossága, hogy már tekintélyes alapot is szerzett a „gymnastica“, azaz tornatanszékre. A híres Kollegiumi Kántusnak is egyik főtútora volt. Mindenhez értett maga is.

Az utolsó atyáskodás akörül a fontos téma körül forog, hogy az ifjakat ne csak a hibáktól tartsuk vissza, hanem *„pozitive is neveljük erkölcsileg*“. Jól esik — legalább a multból hallani ilyen nemes célkitűzéseket, mikor ma már az emberek kezdenek egészen elfelejtkezni erről a leglényesebb kérdéstről. Előadása szerint a tanárok felosztották már is maguk közt egyenlően az ifjúságot. De „látván, hogy még így is, egy oktatónak csak negyven-ötven tanulót is: kik szerte-szélyel lagnak, folytonos figyelemmel kísérnie, azok közül mind-egyiknek hajlamait, gondolkodása módját, s minden körülményeit kitanulnia, s ennél fogva mindegyikre kellő erkölcsi hatást gyakorolnia lehetetlen, segédek választattak a gregarius tanuló ifjúság színe közül, mindegyik oktató mellé négy vagy öt, kik az ő felügyelésök alá adott tiz-tizenkét ifjat gyakran meglátogatván, azokat minden oldalról megismerni, minden rossztól barátságosan eltartóztatni, s minden jóra bírni igyekezzenek“. Megkapóan fejtegeti jelentőségét és remélt jósikerét ennek a rendszernek.

Végül ifjúsági társalgó- és olvasótermet sürget, hol a tanárok is „tanítványaikkal a régi philosophusok módja szerint társalaghatnának“. A falak tele lennének képekkel, földabroszokkal stb.

Ime, Kerekes akarata, a nevelés jelentőségébe vetett hite csodás szívóssággal és lángoló lelkesedéssel csüggött a nevelésügy következetes előmozdításán. Fiatalon is mindent rátett erre: *magát Istvánt is „az élő Istenre kényszeríti“ e levélben* javaslatai mellett hű örködésre. Meg is lett az eredménye: a paedagogiai tanszék azonnóm meg-szerveztetett, a tanító- s tanárképzés ügye az

országos színvonal fölé szökött; erkölcsiékben is páratlan eszméket hirdetnek, illetőleg hirdet Kerekes, melyeket az egyházkerületi közgyűlés el is fogadott, megvalósításuk elé azonban a szabadságharc elháríthatatlan akadályokat gördített. Inter arma silent Musae.

Akárhogy is van a dolog, akár életbeléptek ezek a reformok, akár nem: annyi bizonyos és a debreceni református Kollegiumnak, meg az egyetemes magyar református-ságnak is elévülhetetlen dicsőségére szolgál, hogy olyan paedagogiai gondolatok termettek itt a XIX. század elején, mint sehol akkoriban az országban, sőt Európában is, s ezek az eszmék kemény munka árán nagyrészt testet öltöttek: Debrecenben állítják az első magyar-nyelvű rendszeres, külön e célra rendelt nevelés-tudományi katedrát (1817.) Pesten csak 1835-ben lép katedrára Szilágyi János személyében az első igazi paedagogiai professor és rendszeres nevelés-tudományi gondolkozó. De még ő sem tisztán erre volt hivatva: hittudományt is kellett előadnia. 1827-ben megjelent „A Nevelés Tudománya“ c. művében panasolja, hogy Szombathelyen „még most is Deákul köteleztetik előadni“. Ugyanő a koronatanú fentebbi megállapításunk mellett, midőn a 44. lapon így szól: „a Nevelés Tudománya Pesten a Tudományok Királyi Egyeteménél 1814-től fogva különös Tanító által, a Papi Nevendék Házakban pedig már több esztendő óta a Keresztény Erkölestudomány és a Lelki Pásztorság Tanítója által taníttatik. A *Debreceni Refor. Oskolákban az 1825 dik esztendei Szent András havának 13-tól fogva Magyar nyelven adatik elő ezen tudomány*“.

Debreczen tényleg „epochát“ teremtett. Hála a titkos rugónak: Kerekesnek.

Második levél.

Az elő levéllel szépen lezáródott a „nemzeti iskola“ ügyének tárgyalása. A legakadékosabb műbíró sem emelhetne ellene kerekdedség szempontjából semmi kifogást.

Most jön a paedagogiai reformterv II. fejezete a második levél formájában. Ennek a kelte 1817 május 12, tehát mindössze 9 nap múlt el az első óta. Az érdembeli tárgyalás előtt itt is általánosabb bevezetésfélét csinál, mely némi magán vonatkozása mellett is elszakíthatatlan kapcsolatban áll a reform terveivel: megkapó világot vet a nevelés ügyéért rajongó lelkére, mely egyúttal a korra nézve is igen jellemző: „Oly rosszul vagyok, hogy nincs a világnak olyan tudománya, amiért most erőltetném magamat az írással, de ez a dolog, amelyben most írok, fontosabbnak látszik én előttem minden tudománynál és olyannak, aminek épen most van ideje, amit halasztani nem lehet. Azért is írok, amit lehet, ha mind nehezen is, . . . hogy legalább a magam lelkét megnyugtassam és akármi lesz a dologból, idővel is azt ne mondjam, hogy nem követtem el benne mindent, amit lehetett volna“.

Itt is előjön újra a Szentgyörgyi dicsőítése s melegen emlegeti leányát, Zsuzsikát is.

Most a *deák iskolák*-ról akar beszélni. Előbb azonban pár szót fűz még előbbi leveléhez. Javaslatai feltésében kemény kritikát mond különösen a papokról „akik mind neveletlenek, akiket a Jézus Krisztusnál egyéb már meg nem jobbít“. Igaz, hogy az urak közt is van sok rossz természetű, de azért ezekről enyhébben ítél. Afeletti aggodalom teszi leginkább beteggá, hogy összevesznek a papok és az urak. Oda kell gondolni azt az izzó levegőt, mely az egyházi és világi elem összecsapását kísérte s amely még a hierarchia vezére, Sinai professor és püspök bukása után is lázítóan vette körül a lelkeket. A papok fájlalták vereségüket, a világi urak is résen álltak. Jól észre lehet venni a deputációk munkálatain, hogy egymás ellen dolgoztak. Más volt a határozat, ha világi elem volt túlsúlyban, más, ha egyházi.

Attér most hirtelen a paedagogices professzorral s a magaviseletre való hatását fejtegeti. Itt pedig e szürke pár szónak mögéje kell gondolni az ifjúság akkori botránnyos magaviseletét. Tudjuk, Arany János is szomorkásan említi a Bolond Istókban, hogy olyan professzort is „kibögött“ és kigúnyolt a deákság, akinek híre nem fért már a hazában sem. Előbb is kaptunk egy kis ízelítőt a deákság duhaj viselkedéséről. A többi professzorral is jó hatással lesz: *nem lesznek olyan morozusok (!)*, ha tudják, hogy minden novitius is disserál róla, hogy milyennek kell lenni a relatióknak professor és tanítvány közt. A terrorismus apródonként el fog enyészni. — Itt pedig aláfestésül oda kell képzelni azt a szerencsétlen viszonyt, mely a deákság és a professzorok közt volt. Sok erre vonatkozó irat meg fordult a kezemen, de az volt a tapasztalatom, hogy óriási ür tátong a professzorátus és a deákság közt. Nem bírtak, sőt tán nem is tartották rangjukhoz illőnek, hogy a deákság közé vegyüljenek, megértsék, előrelendítsék annak értelmi és érzelmi hullámzásait. Önkormányzati élete volt a deákságnak, saját tisztviselői alatt; a professzorok nem is törődtek közvetlenül vele semmit. Legfeljebb a sedes scholastica törvénylátó gyűlésein, a legációk és rektoriák osztásában s a gradusesinálás félelmetes eszközein át érezte hatalmát és önkényét az a néhány professor. A deákok viszont átlag ellenségüket látják a professzorban, amint Márton István, meg Csokonai esetében tárul elénk a maga megdöbbenő voltában. Így fejlett ki a „vaskalapos“ tanár típusa.

Aztán meg a *verésről* beszél. Nincs könnyebb — úgymond —, mint az uraknak megtiltani a verést, *inkább helyén alkalmazni tudó, jó tanító kell*. Ehez megint paedagogices professor! Ez most már az útmutatás követelése mellett a másik vissza-visszatérő mottó.

Védi a gyermek *játékát*. Egy egész világ választja el Kerekest a régi „morozus“ professzortól. Ostorozza a játékot üldöző tanítót. Elítél azt a módszert is, mely szerint a tanítót úgy ellenőrizték, hogy diariumba írták mindennap a vég-

zett tananyagot s azt havonként felülvizsgálták. „Das Papier ist geduldig“ mondja ugyan igazán. Nem is a tanítani valón, hanem a módszeren van itt a fősúly. Ezt pedig nem lehet a diarium, osztálykönyv címtáráiból megtudni.

Ezekkel a kicsiségükben is nagyvonalúságra valló megjegyzések után tér át voltaképeni fő-tárgyára.

(Folytatjuk.)

Dr. Törös László

Irodalom

Új énekeskönyvünk adatai a dicséret-dallamok szerzőiről és Varga József.

Új énekeskönyvünk második, úgynevezett *próza kiadásában* 15 dicséret-dallamnak a szerzője van megnevezve: Egressy Bénéámin 38. Erkel Ferenc 37. Haydn József 96. Hassler Leo 18. Kálmán Farkas 13., 51., 101., 200., 201., 236. Kecskés Ernő 100. Luther Márton 82., 236. Szügyi József 20., 50. Ezen adatokat kettő kivételével (20., 200.) Varga József nélkül, hogy adatainak forrására az új énekeskönyvben rámutatott volna, második kiadást ért korálkönyvébe átvette, az átvett 13 adatot 4 téves adattal (84., 160., 260., 263.) megpótolta s korálkönyvének előszavában ezeket írja: „A régi és újabb énekdallamok szerzőinek feltüntetését történelmi szempontból tartom fontosnak. Szórványos adataimmal a további kutatáshoz kívántam kiindulási pontot szolgáltatni“.

Így áll a dolog a maga egyszerű valóságában. Most már kérdezem, hogy ha a Varga József korálkönyvében feltüntetett 17 adat közül 13 adat a két évvel korábban megjelent új énekeskönyvben már megtalálható, mondhatja-e Varga József, hogy a dicséret-dallamok szerzőinek felderítéséhez s a további kutatáshoz a kiindulási pontot ő szolgáltatja s az első lépést ő teszi meg? Nem mondhatja. A kutatás megkezdésének érdeme semmi esetre sem az övé, hanem az énekeskönyvet szerkesztő bizottságé. Varga eljárása azért esik komoly megítélés alá, mert elhallgatta, hogy csaknem minden adatát az új énekeskönyvből vette át s a dicséret-dallamok szerzőinek felderítése körül az új énekeskönyvet szerkesztő bizottság helyett első kutatónak magát tüntette fel.

Azt mondtam fentebb, hogy Varga Józsefnek az a négy (84., 160., 260., 263.) adata, melyvel az énekeskönyvből átvett 13 adatot megpótolta, téves. Ezt bizonyítani tartozom.

1. A 84. számú dicséret (Szívünk vígsággal ma betölt) dallamának szerzője Varga szerint Nikolai. A németek szerint ez a dallam egy régi karácsonyi bethlehemes ének dallama, mely a nép ajkán vonult be a templomokba. A dallam eredeti szövege: Wie schön leuchtet der Morgenstern. A dallam Nikolai Fülöp Freuden-Spiegel des ewigen

Lebens című énekeskönyvében jelent meg először (1599) s a dallamra Nikolai több éneket írt. De a dallam nem az övé. Az a nép ajkán termett. A német énekdallamokra nézve legmegbízhatóbb az Erk Lajos történelmi jegyzeteivel ellátott J. S. Bach Choralgesänge című mű. (Ezen dallam az első kötet 143., 144., 145. számai alatt.)

2. A 160. számú dicséret (Mennybeli felséges Isten) dallamának szerzője Varga szerint Luther. A német énekeskönyvek és korálkönyvek erre bizonyosságot nem szolgáltatnak. Bach Choralgesänge művében (I., 118.) a dallam felett ez a megjegyzés áll: Val. Schuhmannsches Gesangbuch 1539. Ez azt bizonyítja, hogy a dallam a Schuhmann-féle énekeskönyvben jelent meg először, de szerzője ismeretlen. Hogy az énekszöveg (Vater unser im Himmelreich) szerzője Luther, az kétségtelen. Ami a szöveg és dallam kapcsolatát illeti, az látszik bizonyosnak, hogy nemcsak a dallamot írták a Luther szövegére, hanem Luther írta *Miatyánkja* szövegét a már készen levő hatalmas dallamra. Itt meg kell még jegyezni, hogy a mi *Mennybeli felséges Isten* kezdetű dicséretünk, melynek 14 verse van s melynek szerzője Szenci Molnár Albert, nem a Luther 9 versből álló énekének fordítása. A Luther-féle énekszöveg magyar fordításban (Mi Atyánk, ki vagy mennyégben) már a Szegedi Gergely 1569. évi énekeskönyvében megtalálható a 164. lapon.

3. A 260. számú dicséret (Mire bánkódo) dallamának szerzője Varga szerint Sachs János. Bach könyvében (I., 121., 122.) ezen dallamra vonatkozólag ennyi feljegyzést találunk: Franz Elers Gesangbuch 1588. Tehát a dallam az Eler Ferenc énekeskönyvében jelent meg először, de szerzője ismeretlen. Nem a dallam, hanem az énekszöveg (Warum betrübst du dich mein Herz) a Sachs Jánosé, amint az az új énekeskönyvben már jelezve van.

Tehát Varga a 84., 160. és 260. dicséretetek szövegszerzőit megtette dallamszerzőknek is. Mintha valaki azt állítaná, hogy új énekeskönyvünk 69. és 89. dicséretének dallamát egyfelől Batizi András, másfelől Dávid Ferenc szerették, holott csak az ének az övék.

4. A 263. számú ének (Egyedüli reményem) dallamát Varga a Sztáray Mihályénak jelzi, holott ez a dallam az új énekeskönyv szerint a Kálmán Farkasé. Itt el kell mondanom a következőket: Ezen dallam a Deák Gerő daloskönyvében (1896) jelent meg először a Kolosy Elvira szövegén (Uram mért állasz távol). A dallam szerzőjeként Sztáray van megnevezve, a vegyeskari kidolgozás a Kálmán Farkasé. Kálmán Farkas ezen dallamot később benyújtotta a Fejes István-féle első próbaénekeskönyv dallambizottságához elfogadás végett. A dallambizottság a dallamot elfogadhatónak találta, de megjegyeztük (a bizottságnak én is tagja voltam), hogy a dallam semmiképen sem lehet a Sztárayé. Ellene mond ennek a dallam újszerűsége és formája, mely teljesen elütő a Sztáray által írt

énekek versszerkezetétől és versformájától. Egyébként, ha a dallamot a régi énekeskönyvekben régi kótázattal betudja mutatni, meghajlunk. Erre Kálmán Farkas leszerelt s az új énekeskönyv szerkesztőbizottsága ezek után batran írhatta Kálmán Farkas nevére a dallamot.

Varga a dicséret-dallamok szerzetési idejére nézve is igyekezett adatokat szolgáltatni, de erre nézve csak 11 feljegyzés van könyvében. Három dallamnál a századot, nyolc dallamnál az évszámot jelzi. Én most ezzel nem foglalkozom. Ha Isten éltet s egészséget és erőt is ad hozzá, 1910-ben megjelent *A magyar református énekeskönyv múltja* című művecském s azóta tett kutatásaim alapján a Vargánál jóval részletesebb kimutatást fogok készíteni dicséret és temetési ének-dallamaink szerzetési idejéről s azoknak magyar vagy idegen származásáról s ezt e becses lapok hasábjain óhajtom közreadni.

Talán szabad lesz végül arra kérnem Varga József urat, hogy korálkönyvének még el nem kelt példányaiba a 20. és 200. dallamok szerzőinek nevét bejegyezni s a 84., 160., 260. és 263. számú dallamoknál a szerzők nevét törölni vagy megkérdőjelezni szíveskedjék. Ez kevés fáradsággal elvégezhető.

Szügyi József.

Irodalmi szemle

Az ének és zene ismeretének alapfogalmai

Irta és kiadja *Balog Ambrus* sarkadi lelkész. Budapest, 1925. 8° 80 lap. Ára 35,000 K. Értékes könyvecskével gyarapodott újabban a zene és ének paedagogikus irodalma. Balogh Ambrus sarkadi lelkésznek „Az ének és zene ismeretének alapfogalmai” címén jelent meg egy 80 oldalas füzetcskéje. A mű tárgyalása mindjárt elárulja, hogy szerzője lelkész, ki a hideg tudományos hangot a lélek melegével teszi kedvessé, élvezetessé. Már az rokonszenvenessé teszi a kis munkát, hogy szerzője észrevehetőleg lelkesedik az ének és zene iránt, mint Isten sok jó teteménye között nem utolsó áldása iránt. Maga bevallja, hogy gyászba borult lelkén könnyebbült a fájdalom, míg „e szerény kis könyv megírásával” foglalkozott. — Alapos, széleskörű ismeretre valló munka ez, mely biztos irányítást tud adni azoknak, kik az ének és zene ismeretének elemeivel megismerkedni óhajtanak. Módszerének kiváló érdeme, hogy az elvont ismeretek homályát lehetőleg tapasztalati, érzékelhető példákkal igyekszik oszlatni. Ezért használja fejtegetéseivel mindenütt a zongora billentyűzetét, mert annak elhelyeződése könnyedén elvezet a különböző nevű, de lényegében mindig ugyanegy törvény után igazodó hangsorok képzéséhez. A mű annyira teljes, hogy szorosabban vett tárgyán kívül a legfontosabb összhangzattani (hangközök és fordításaik, hármas és hetes hangzatok), valamint énekkarokra vonatkozó tudnivalókat is adja röviden, világosan. Az elemi iskolák V—VI. osztályainál vezérkönyvül, középiskolák I—IV. osztályainál és a tanítóképző-

intézetek I—II. évfolyamainál kézikönyvül, ezeken kívül minden művelt olvasónak, ki zenei ismereteit felfrissíteni, mélyíteni, összegezni óhajtja, melegen ajánljuk. Megrendelhető a szerzőnél. Egy példány ára 35,000 korona. Szegény tanulók részére tömegesebb megrendelésnél minden 10 példány után 1, 20 után 3 és 50 után 8 ingyen példányt ad a szerző.

Naagy Sándor

A gazdákodó é a két fia. Irta *Beveridge Vilmos*. 15 lap. 16°, a Londoni Traktátus Társulat kiadása. A tékozló fiú történetét olvassuk e traktátusban mai nyelven, kedvesen és tanulságosan elbeszélve.

„Mit használ az embernek?” Irta *Beveridge Vilmos* skót missziói lelkész. 16 lap, 16°, a Londoni Traktátus Társulat kiadása. Építő, vallásos történet, amelynek ideje Jézus korába esik s tanulsága a földi vagyonért való rajongó szeretet ellen óv.

A keresztyénség alapelemei, kérdések és feleletek alakjában kifejezve. Irta *Welsch R. E., D. D.* Budapest, 1924. 16°, 32 lap. 95 kérdésben és feleletben adja modern fogalmazásban, dogmatikus kifejezések kerülésével azokat a tudnivalókat, amelyek a keresztyénség alapelemeit illetőleg mindenkit érdekelnek.

Szent Ambrus élete. Irta dr. *Babura László*, a Szent István Akadémia tagja. A Szent István Társulat kiadványa, Budapest, 1925. 16°, 155 lap. Alapára 5.—, tehát 35,000 papírkorona. Annak a kiváló férfiúnak, Ambrosiusnak, akinek hatására Augustinus megtért és megkeresztelkedett, életét és munkásságát ismerteti ez a könyv egyes csoportosításban, amennyiben az öt szakasz közül az elsőbe tartozó fejezetek az egyházi atya életét adják a püspöki szék elfoglalásáig, az ötödik pedig utolsó betegségét és halálát beszéli el; míg a közbeneső három fejezet rendszeres csoportosításban mutatja be a püspököt, az egyháztanítót és az államférfiút. A mű, bár a szerző feldolgozása — ami érthető is — több helyen annyira tendenciózusan római katolikus egyházi célzatú, hogy egy helyen aggresszivitásba csap át, nagyon tanulságos, alaposan iskolázott reformátusok számára is, mert sokat tanulhatnak annak a nagy férfiúnak életéből, aki közös tanítómestere a keresztyéneknek. Így megtanuljuk a könyv egyik idézetéből (125. lap), hogy Ambrosius még két szin alatt osztotta az úrvacsorát.

Különfélék

A debreceni Kálvineumi és protestáns irodalmi ünnepek folyó hó 28-án és 29-én lesznek. Mindkettő iránt igen nagy az érdeklődés, bizonyára nagy lesz a siker is.

A kolozsvári református theol. akadémia tanárai akadémiai estélyorozatot rendeznek, amelyen az erdélyi magyarság egy-egy nagy fiát mutatják be, így Apácai Csery Jánost, Bod Pétert, Mikó Imrét, a két Bolyait és a többieket.

A Templomgyesület hatodik protestáns irodalmi délutánja március 21-én szép számú közönség jelenlétében folyt le a kollégiumi díszteremben, ahol Dr. Révész Imre „Pásztorok és nyájuk a régi Debrecenben” címmel alapos történelmi kutatáson nyugvó tudással és gyakorlati intelemmel tartott előadást. Nagy András kántor szóló énekkel, Galánffy Zsuzsa hatásos szavalattal, a kántus precíz énekszámáival járult hozzá az est szintjéhez.

A dunamelléki egyházkerületben lelkészi tanácsbírákká Dr. Sebestyén Jenőt és Keresztes Sámuel, lelkészi aljegyzővé Göde Lajost választották meg.

A debreceni presbiterium folyó hó 20-án tartott ülésén bejelentették Szentjóbó Kálmán ny. igazgatótanító egymillió alapítványát, Szathmáry József és neje Harsányi Sára kétmillió, dr. Gyöngyösi József félmillió és dr. Magoss György egymillió adománvát.

Kép- és szobor-kiállítást rendezett Dienes János és Nagy Sándor János leányiskolai tanár a debreceni művészházban. A kiállított alkotások minden tekintetben bizonyítást tesznek arról, hogy művészek keze alól kerültek ki.

Lelkészcseréltetés. Az abaujvár-pányoki gyülekezet Matusz János putnoki s. lelkészt, a dadai egyház pedig Mikos Lajost választotta pásztorául.

A felsőbaranyai lelkipásztorok folyó hó 4-én Pécsen havi értekezletet tartottak, április 3-án Vajszlón előadásokat, május 11–13. napjain konferenciát tartanak.

A debreceni tanítónőképző-intézet a főváros kulturintézményeinek megtekintése céljából a husvét szünetében kirándulást rendez. A kirándulás költségeinek részben való fedezését szolgálja az intézet április 1., 2-án tartandó házi ünnepsége, amelyen a képzőintézeti növendékek Jókai Kedves atyafiak regényét drámai formában adják elő, a gyakorló-iskola növendékei pedig egy tündérvjátékot mutatnak be. A kirándulás célja adakozásra indította egyházi életünknek egyik nemes szívé, előkelő dignitáriusát, aki 500,000 koronás adományával két szegény tanuló tanulmányi útját tette lehetővé.

A kecskeméti egyházmegyében május 11–24. és június 4–11. napjain tart püspöki kerületi vizitációt Dr. Ravasz László püspök.

Az amerikai bizottság jelentése. Tavaly járt nálunk egy bizottság, amelynek tagjai az amerikai presbyterian, reformed és unitárius egyházhoz tartoztak. Ezek különösen Erdélyben végeztek alapos munkát a kisebbségi egyházak tanulmányozásával. A felpanaszolt oláh jogtalanságokra vonatkozó adatokból a román kormány kérésére a bizottság írásban benyújtotta egyes válogatott és tipikus visszaélési eseteknek a leírását. A múlt őszön már haza érkezett bizottsághoz csak a napokban érkezett meg az oláhok válasza, amely a bizottság véleménye szerint „kitérő és nem meggyőző” (evasive and inconclusive). Az amerikai bizottság most megjelent jelentése szerint a román kormány

a 35 határozott visszaélési eset vádjára egyetlen egy esetre tudott elfogadható választ adni. Megállapítja továbbá a bizottság, hogy egyes apróbb esetek kivételével semmi jele sem látszik annak, hogy a román kormány, adott ígérete szerint, az elkövetett visszaélések ügyében komoly vizsgálatot indított volna. A bizottság állítja, hogy Románia a trianoni szerződésnek sem betűjét, sem szellemét nem tartja meg. A másik oldalon ott áll a román kormány, melyről a bizottság elismeri azt, hogy irántuk nagy előzékenységet tanúsított, mely azonban azt is hangoztatja, hogy a békeszerződést úgy betű szerint, mint szellemben tiszteletben tartja. A bizottság jelentése ezzel a mondattal végződik: „Az egész civilizált világ mélyeséges érdeke, hogy az itt összefoglalt kérdések megnyugtató elintézését nyerjenek”. A. M. R. L.

A „Magyar Ifjúság” keresztyén ifjúsági havilap 1. évi márciusi száma telve van tartalmas cikkekkkel. Ezt az ujságot, mely az Ifjúsági Keresztyén Egyesületek, ajánljuk olvasóink támogatásába. Előfizetési díj félévre 18,000 K. Szerkesztőség és kiadóhivatal Budapest, VIII., Főherceg Sándor-utca 28.

Az oláh kormány az állami iskolák magyar és német nyelvű könyveit rendeletileg Bucarestbe szállíttatta.

Hivatalos Ertesítés

A tiszántuli református egyházkerület püspökétől.

594 – 1925. szám.

Körlevél

valamennyi kebelbeli egyházi és iskolai hatóságokhoz.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 27,721--1925. X. sz. alatt kelt rendelete értelmében, felhívom az összes kebelbeli egyházi és iskolai hatóságokat, hogy az általok kezelt s a V. K. Miniszter úr főfelügyeleti jogkörébe tartozó alapok és alapítványok tulajdonát képező, a 960–1925. M. E. sz. rendelet (megjelent a Budapesti Közlöny 1925. évi február 22-én kelt 43. sz.) 3. §-ában felsorolt, háború előtt kibocsátott m. államadósági címleteknek, az ezen rendeletben megjelölt (folyó évi április 15.) határidőn belül a m. kir. adóhivatalok, vagy a m. kir. postahivatalok útján a m. kir. központi állampénztárba való beszállítása iránt intézkedni méltóztassanak.

Atyafiságos szeretettel

Debrecen, 1925 március 21.

Révész Imre,
püspök-h.

Pályázat.

A szeghalmi református egyház presbiteriuma pályázatot hirdet az elhalálozás folytán

megüresedett orgonista-kántori állásra. Javadalma: a Simay-Nagy alapítványból 31 hold (1200 m²-tel) szántóföld, 1 nagy jószágjárás, az alapítványi 10.000 K tőke kamata fejében az egyház pénztárából, évente 300 aranykorona, temetési stóla évente mintegy 400 aranykorona, énekszós szertartás után 1. könyörgéses temetés után 2. prédikációs szertartásnál 3 aranykorona az ez időszakos stóladíj. Teljesen vagyontalan szegények ingyenes temetése kötelező. Lakás 2 szobával, konyhával, mellékhelyiségekkel, házikerttel. A házikertért az özvegynek 60 korona megváltási összeg fizetendő presbiteri határozat szerint. Kötelessége a törvényben előírt és különösen énekkar szervezése, vezetése, hetenkint 2 órán a gyermekek énektanítása, vasárnapi iskola vezetésében segédkezés s évente legfeljebb 6 héten át szükség szerint tanítók díjtalán helyettesítése. Köteles lelkésznek az egyház anyagi adminisztrációjában segédkezni, ezért azonban a presbiterium a végzett munka arányában külön fogja díjazni. A kántori állás alapítványi jellegű s az alapítólevél szerinti a különben törvényes keretek közt megtartandó választásnál a *rökonsági előnyt* mérlegelni a presbiterium jogosult és köteles.

Pályázati határidő 1925 április hó 19. d. e. 19 óra. Pályázhatnak kellő képesítéssel bíró református vallású magyar állampolgárok. Személyes megjelenés a választást megelőzőleg 1925 április hó 19-én a délelőtti istentisztelet után tartandó próbaéneklésen és orgonázáson elengedhetetlen s csak a megjelentek pályázata fog figyelembevételre. A megjelent pályázók utóköltsege — amennyiben a bíráló-bizottság őket jelöli — meg fog téríteni. Az állás a választás jogerőre emelkedése után 1925. évi október hó 1-én elfoglalandó; a megválasztott kántori javadalma is ezen időtől fogva folyósíttatik. Szeghalom, 1925 március 23.

Papp Lajos,
református lelkész.

Pályázat.

A géberjéni református egyház kántortanítói állásra pályázatot hirdet.

Javadalom: lakás, melléképületekkel; 15-36 aranykorona készpénz; 8 m. búza természetben; 2 öl tűzifa beszállítva; 20 aranykorona kertváltás; stóla: államsegély.

Kötelessége: I—VI. vegyes] osztályú iskola vezetése; kántori teendők elvégzése; kanonikus órákon, valamint lelkész akadályoztatása esetén szöszéki szolgálat; vasárnapi iskola vezetése; belmissziói munkában segédkezés; egyh. jegyzőség.

Pályázati határidő április 8.

Pályázatok visszaküldésére bélyeg csatolandó.

Pályázati kérvények a lelkészi hivatalhoz. Géberjén (Szatmár m., u. p. Helyben) küldendő.

Református Iskolaszék.

Debrecen sz. kir. város és a Tiszántúli református egyházkerület könyvnyomdavidallalata.

Konfirmációi oktatásra legalkalmasabb

és a gyakorlatban leg-
jobban bevált tankönyvek

Soltész János:

Konfirmációi Káté

Átnézte és átdolgozta
Soltész Elemér tábori püspök.
Hetedik kiadás.

Ez a legegyszerűbb, legjobban érthető és leg-
könnyebb, de mégis legjobb, konfirmációra
előkészítő káté.

Alapára K — 50. Mai szorzószám 7000.
Bolti ára tehát K 3500.—

Nagy István:

Konfirmációi Káté

Igen elterjedt, rövid, világos
kézikönyv.

Alapára K — 20. Mai ára 1400 K.

Legjobb, legszebb és legolcsóbb
konfirmációi ajándék

Dr. Erdős Károly:

Az én vallásom

Vászonba kötve — amig a
második tizezerből a készlet
tart — darabja 5600 korona.

Tömeges vétel esetén jelentékeny
árengedmény a kladónál

„Méliusz”
könyvkereskedés

Debrecen,
Ferenc József-ut 26.